



Barabino, un pintor genovès, i la catalanitat d'En Colom

Autor: Rafel Mompó

Data de publicació: 11-03-2014

En Rafel Mompó analitza un quadre sobre En Colom i la Junta de Salamanca realitzat per Nicolò Barabino, un pintor genovès del segle XIX, on la disposició de la iconografia sembla incidir en la catalanitat del Descobridor.

Nicolò Barabino, un artista amb notòries preocupacions escenogràfiques, com diuen els seus estudiosos i biògrafs, no podia col·locar a la babalà els detalls de les seues obres i particularment aquesta que a baix hi figura, segons una reproducció feta de l'original, que correspon a un mural del Palazzo Orsini, que també veiem en fotografia al seu context. Cal remarcar els fets que Barabino és genovès i que és un artista del segle XIX, i val a dir que ni és de nació catalana ni acostat al temps d'En Colom.

La tesi de la genovesitat d'En Colom, com és ben sabut, està basada principalment en un recull documental aplegat pel govern italià, l'anomenada Raccolta di Documenti e Studi publicati della Reale commissione Per il Quarto Centenario della Scoperta dell'America, publicat a Roma sota els auspicis del Ministero della Pubblica Istruzione, al 1896. Així mateix, el document Assereto es considera de vital importància i fou publicat per primera vegada per Ugo Assereto¹. Aquest document fixa l'any 1451 com el de naixença del Colombo genovès. De seguir aquesta tesi, com per exemple fa Salvador de Madariaga, l'any en què es produí la Junta de Salamanca, el 1486, Cristòfol Colom tindria 35 anys. Però de cap manera, fins i tot amb els paràmetres d'envelliment suposats a l'engròs i sense més matisos per a l'època, l'home que ha representat Barabino té eixos 35 anys de la història oficial genovesa. Això no pot anar ni amb rodes. Les dates són importants en qualsevol cas. Tant la Raccolta (1896), com el document Assereto (1904) són donats a llum pública després que Barabino pintés el seu Cristoforo Colombo al consiglio di Salamanca, que, segons altres, s'intitulava Cristoforo Colombo deriso a Salamanca, la qual obra, si creguem el diccionari biogràfic Treccani, s'acabà el 1887. És clar, llavors, que pintà sense el condicionant de la tesi oficial italiana, i que Barabino creà la seua obra abans d'aquella mobilització italiana en favor del Colombo genovès.

També voldria notar que hi ha algunes coses que m'agradaria poder veure millor, però ni la qualitat de les fotografies que he trobat ni la còpia en forma de gravat, lògicament en escala de grisos, em permeten aventurar més del que diré. L'escena podem dir que està partida en dues meitats –esquerra, dreta de l'espectador– que més o menys es corresponen a les dues parets de la sala on es desenvolupa la Junta. Més o menys al centre, tutelant el quadre, l'escut del cardenal Mendoza, conegut com “el tercer rei” després de Ferran i Isabel. Cal observar com aquesta tutela queda remarcada amb l'escut que torna a aparèixer decorant el lampadari, i que amb lògica continuïtat assenyala l'escut dels regnes de Castella i Lleó. Sota aquest escut gran s'hi troba la figura petita d'un monjo cadavèric.

El grup de religiosos del centre sembla prou evident que és el que li dóna sentit a una de les versions del títol de l'obra: Cristòfol Colom afrontat a Salamanca (o ridiculitzat, o escarnit com vulgueu). L'artista sembla haver representat, a l'inrevés del grup femení clàssic, les tres desgràcies. Un d'ells, fins i tot, mira agosaradament amb posat sibil·lí aquells que sap que el miren. Ell mateix i un altre es vinclen, potser amb una mica de llagoteria, davant d'alguna autoritat, que ben bé podem imaginar siga la del susdit cardenal Mendoza. I l'efecte és ben palès en el rostre de l'almirall.

L'almirall seu absort entre dues figures del tot contradictòries. Una que se'l mira patidora, amb comprensió; l'altra, que sembla retraure-li quelcom o, millor encara, incitar-lo a “tindre dos dits de front”. Qui sap si no està bonegant el vell Colom per una tàctica equivocada davant d'aquells homes de mal confiar. Però una de les coses més suggestives, i des del punt de vista de la catalanitat de Colom, notabilíssima, és el que hi ha al darrere del navegant, en el mur de la dreta. Si no vaig errat (lamentablement no es veu massa clar) el primer escut pertany als Borja, el següent a l'Orde del Jerònims, el següent a l'Orde de sant Jaume, l'últim i a l'extrem dret pertanyeria a l'Orde de Montesa, i el penúltim, apuntant directament al cap d'En Colom, assenyalant-lo al mil·límetre, l'escut de l'Orde de la Mercé. Sabut és que aquest orde fou fundat per En Pere Nolasc amb l'adjutori del rei Jaume I. És clar que a l'època de la Junta de Salamanca hi havia fundacions de cases mercedàries pertot arreu, també a Castella i, fins i tot, a la mateixa Salamanca. Però Barabino, com que no pot parlar amb paraules, ho fa icònicament i així em sembla prou evident que va voler indicar amb colors i signes, res més propi d'un artista, l'element d'En Colom, l'element català. Està dit que l'orde s'havia escampat força. Ara bé, la major part de les fundacions, i les més importants, eren al Principat (l'Hospital de Santa Eulàlia, la primera i principal), al Regne de València (Santa Maria del Puig, la segona en relleu), Provença, Comtats de Rosselló i Cerdanya, les Mallorques i el Regne d'Aragó².

En són molts més els aspectes que podriem comentar, i així, per exemple, jo diria que el monjo amb el llibre petit sobre el mentó i que mira de reüll vers Colom –advertit pel monjo barbut– amb gest burleta, és de l'orde trinitari. El segon del grup de “les tres Desgràcies” em sembla un germà dominic. Em referisc al que duu el llibre gros. I cal recordar que fra Diego de Deça, el suposat benefactor d'En Colom, fou de l'Orde dels predicadors i posteriorment inquisidor general de la corona d'Aragó i de la corona de Castella. Diria també que el monjo que mira En Colom amb preocupació i tendresa, recolzat sobre l'escó, podria ser un benedictí però també –i em sembla l'opció més raonable– un jeroni. Tant si és d'un orde com de l'altre sembla evident que són els dos més acostats al món d'En Colom. Sabem de la importància del monestir badaloní de sant Jeroni de la Murtra, sabem que el frare jerònim Ramon Pané va acompanyar En Cristòfor Colom en el segon viatge a Amèrica i va ser l'autor del primer llibre escrit a Amèrica, titulat *Relación Acerca de las Antigüedades de los Indios*, un d'entre els dotze jerònims del monestir de Montserrat que el van acompanyar, com també fra Bernat Boïl, eremita de l'esmentada abadia.

Certament, la paret frontal, la que acull els escuts de Castella i Lleó i el del cardenal Mendoza, és un llenç enfosquit. A l'altra paret, la d'En Colom, per entendre'ns, ha volgut atorgar-li l'artista més llum, i tal vegada podem preguntar-nos per què. Igual que ens podem demanar –i a mi m'intriga–, per l'actitud dels que jo crec, pel seu hàbit, monjos mercedaris, és a dir, el tercer del grup central que ens mira i interpel·la, no sé si cínicament, no sé si fent-nos algun avís, i el barbut amb la caputxa posada qui ben ostensiblement sembla invocar la sagacitat del navegant.

En espera de poder gaudir d'una millor reproducció del fresc de Barabino al Palazzo Orsini, o de poder veure'l in situ, se m'acut una pregunta de primer antuvi: Quines eren les fonts de Barabino per pintar allò que pintà? Que en resum, membre-m-ho, és un home si no vell, frisant la velledat, en mig d'una sospitosa i enigmàtica coreografia de frares, alguns d'ells gesticulant. Tot entre dues parets, una d'obscura i una altra més clara, però ambdues sembrades d'escuts, i un d'aquests, amb les barres catalanes, assenyalant En Colom.

Rafel Mompó

1 La data della nascita di Colombo accertata da un documento nuovo; *Giornale Storico e Letterario della Liguria*, 5 (1904), p. 5-16.

